

Sygn. akt IV CSK 149/16

POSTANOWIENIE

Dnia 25 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa Pracowniczej Kasy Zapomogowo - Pożyczkowej
przy T. Zakładach Materiałów Opatunkowych Spółki Akcyjnej w T.
przeciwko H. G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 stycznia 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od postanowienia Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 30 września 2015 r., sygn. akt V ACz .../15,

**uchyła zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji, działając na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., odrzucił pozew Pracowniczej Kasy Zapomogowo – Pożyczkowej o zapłatę, uznając że brak jest przepisu prawnego przyznającego powodce zdolność sądową. Przyjął, że jedynie § 39 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo – pożyczkowych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo – kredytowych w zakładach pracy (Dz.U. 1992, nr 100, poz. 502 ze zm.), zwanego dalej „rozporządzeniem”, przyznaje Kasie zdolność sądową, lecz nie w zakresie sprawy objętej niniejszym procesem.

Zażalenie strony powodowej od orzeczenia dotyczącego merytorycznej części rozstrzygnięcia Sądu I instancji oddalił Sąd Apelacyjny w [...] postanowieniem z dnia 30 września 2015 r. i nie obciążył powódki kosztami postępowania zażaleniowego.

W ocenie Sądu odwoławczego, zdolność sądowa przysługuje z mocy art. 64 § 1¹ k.p.c. jednostkom organizacyjnym, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, a zatem że zdolność sądowa jest wyłącznie konsekwencją istnienia zdolności prawnej. Podmiot cywilnoprawny posiada zdolność sądową tylko z mocy ustawy określającej zdarzenie, które wyznacza moment uzyskania przez te podmioty podmiotowości procesowej, stwierdził Sąd odwoławczy. W ocenie Sądu drugiej instancji, skoro PKZP nie posiada zdolności prawnej i zdolności sądowej, to nie może być w aktualnym stanie prawnym powodem w sprawie.

Powódka zaskarżyła postanowienie Sądu Apelacyjnego w części oddalającej jej zażalenie co do odrzucenia pozwu i wniosła o jego uchylenie w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi w innym składzie.

Skarga kasacyjna oparta została na zarzutach naruszenia przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 64 § 1¹ k.p.c., w związku ze wskazanymi przepisami rozporządzenia RM z dnia 19 grudnia 1992 r. (Dz.U. 1992 r., nr 100, poz. 502 ze zm.), oraz art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., poprzez błędne przyjęcie, że powódka nie ma zdolności sądowej wobec

nieprzysługiwania jej zdolności prawnej i w konsekwencji oddalenie jej zażalenia na postanowienie co do odrzucenia pozwu.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej stwierdzono, że § 39 rozporządzenia nie określa (nie ogranicza) granic zdolności sądowej PKZP tylko do jednego rodzaju spraw, a określa jedynie sposób reprezentacji PKZP w razie dochodzenia od członka kasy niespłaconej pożyczki. Zdaniem skarżącej, zdolność prawna kasy istnieje i jest ograniczona do realizacji jej celów statutowych.

W odpowiedzi pozwanej na skargę kasacyjną wniesiono o oddalenie skargi kasacyjnej i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, podnosząc, że pracownicze kasy zapomogowo – pożyczkowe nie posiadają zdolności prawnej i tym samym nie posiadają zdolności sądowej, bo tę ustawodawca przyznać może tylko na mocy wyraźnego przepisu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Problem zdolności sądowej pracowniczych kas zapomogowo – pożyczkowych (zwanych dalej „Kasami”) jest przedmiotem rozbieżnych stanowisk w piśmiennictwie, a także nie był jednolicie rozstrzygany w orzecnictwie. W konsekwencji w uchwale SN z dnia 13 października 2006 r., III CZP 79/06 (Biuletyn SN 2006 r. nr 10, s. 10) uznano, że kasy mają zdolność sądową na mocy ówczesnie obowiązującego art. 64 § 2 k.p.c., natomiast nie zostały one wyposażone w zdolność prawną, pozwalającą na uznanie ich za jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi w rozumieniu art. 33¹ § 1 k.c. Zawarta w uzasadnieniu tej uchwały argumentacja Sądu Najwyższego, oparta na uznaniu kas za organizacje społeczne o których mowa w art. 64 § 2 k.p.c. i z tego tylko tytułu mające zdolność sądową, straciła jednak rację bytu, ponieważ przepis art. 64 § 2 k.p.c. został uchylony z dniem 3 maja 2012 r. mocą ustawy z dnia 16 września 2011 r. (Dz.U. 2011 r. nr 233, poz. 1381), a zatem nie może on być obecnie podstawą rozstrzygania o przysługiwaniu Kasom zdolności sądowej.

Ocena zdolności sądowej strony powodowej może więc być dokonywana na podstawie art. 64 § 1¹ k.p.c., chociaż w piśmiennictwie wskazuje się również na wiele przepisów szczególnych pozakodeksowych, a będących samodzielnym źródłem przyznania szczególnej zdolności sądowej podmiotom mającym m.in.

status jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, ale którym ustawa nie przyznaje zdolności prawnej, a więc nieobjętych podmiotowym zakresem zastosowania art. 64 § 1¹ k.p.c. Przykładowo można tutaj wymienić zarząd, czy radę nadzorczą w spółkach kapitałowych, których zdolność sądowa do bycia stroną postępowania w sprawach wszczynanych powództwami o uchylenie lub stwierdzenie nieważności uchwał wspólników czy walnych zgromadzeń wynika z właściwych przepisów k.s.h., określających legitymację czynną tych organów osób prawnych do samodzielnego wytaczania wspomnianych powództw.

Tymczasem Sąd Apelacyjny ograniczył swoją analizę źródeł normatywnych przysługiwania zdolności sądowej wyłącznie do art. 64 § 1¹ k.p.c., stwierdzając, że zdolność sądowa przysługuje wymienionym w nim jednostkom, a więc wyłącznie tym, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Sąd ten zarazem kategorycznie stwierdził, że zdolność sądowa jest wyłącznie konsekwencją istnienia zdolności prawnej, które to stwierdzenie byłoby prawdziwe, ale tylko przy nietrafnym założeniu, że przepisy art. 64 § 1 i § 1¹ k.p.c. są wyłącznym źródłem normatywnym przysługiwania zdolności sądowej. Liczne szczególne przepisy pozakodeksowe przeczą jednak temu założeniu, będąc źródłem przyznania zdolności sądowej takim podmiotom, którym ustawa bezspornie nie przyznaje zdolności prawnej (np. dyrektor i rada pracownicza przedsiębiorstwa państwowego (art. 691³ k.p.c.) w sprawach wymienionych w art. 691¹ § 1 k.p.c.).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę nie podziela generalnej oceny zawartej w uzasadnieniu cyt. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2016 r. (III CZP 79/06), a mianowicie że pracowniczych kas zapomogowo – pożyczkowych nie wyposażano także w zdolność prawną pozwalającą na uznanie ich za jednostki wymienione w art. 33¹ § 1 k.c. Zarówno wymieniony przepis k.c., jak również art. 64 § 1¹ k.p.c. stanowią o jednostkach organizacyjnych, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, nie ograniczając jednak określenia możliwego sposobu, przejawu, czy formy przyznania przez ustawę tejże zdolności prawnej jedynie do jednoznacznego werbalnego sformułowania takiego aktu woli ustawodawcy. Przykładem przepisu ustawowego pośrednio przyznającego zdolność prawną jednostkom organizacyjnym niebędącym osobami prawnymi jest art. 8 § 1 k.s.h., który bezspornie jest źródłem

ustawowym przyznania spółkom osobowym zdolności prawnej, chociaż rozstrzyga o tym nie *expressis verbis*, a jedynie pośrednio poprzez sformułowanie, że spółki te mogą we własnym imieniu m.in. nabywać prawa i zaciągać zobowiązania.

Aktem prawnym określającym szczegółowe zasady organizowania i działania pracowniczych kas zapomogowo – pożyczkowych jest rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. (Dz.U. 1992 r., nr 100, poz. 502 ze zm.) zwane dalej „rozporządzeniem”, które wydane zostało na mocy i w zakresie określonym w delegacji ustawowej, którą zawiera art. 39 ust. 5 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. Nr 55, poz. 234 ze zm.).

Zasadnie wskazano w skardze kasacyjnej na zarzut naruszenia art. 64 § 1¹ k.p.c. w zw. z wymienionymi w tej skardze przepisami rozporządzenia, których treść normatywna dowodzi istnienia zdolności prawnej kas do nabywania wielu praw i obowiązków w sferze prawa cywilnego, a więc posiadania zdolności prawnej przyznanej ustawą. Nie może bowiem być wątpliwości, że pojęciem „ustawy” należy obejmować także powszechnie obowiązujący akt prawny (rozporządzenie RM z 19 grudnia 1992 r.) wydany na podstawie i w zakresie delegacji ustawowej, uprawniającej Radę Ministrów do określenia szczegółowych zasad w przedmiocie m.in. organizowania i działania kas. Skoro zatem przepisy rozporządzenia stanowią o rachunku bankowym Kasy (§ 4 ust. 1 pkt 7 oraz § 29 ust. 4 i § 33 ust. 1), a więc o stronie umowy nazwanej rachunku bankowego, o umowie zawartej przez Kasę z m.in. zakładem pracy (§ 4 ust. 2), o interesach Kasy reprezentowanych na zewnątrz przez jej zarząd (§ 23), o ochronie mienia Kasy (§ 26 ust. 2 pkt 1), o funduszach składających się na środki finansowe Kasy (§ 28), o uprawnieniu Kasy do przyjmowania subwencji i darowizn (§ 32), to wymienione jedynie przykładowo przepisy rozporządzenia dowodzą, że ustawodawca przyznał Kasom zdolność prawną, chociaż posłużył się w tym celu zastosowaniem pośredniej metody opisowej, czego jednak nie wyklucza ustawodawca ani w art. 33¹ § 1 k.c. ani w art. 64 § 1¹ k.p.c., stanowiąc generalnie o przyznaniu ustawą zdolności prawnej, czego ustawodawca może dokonać w rozmaity sposób.

Również w piśmiennictwie aprobowane jest stanowisko, że przyznana Kasom w taki sposób zdolność prawna została zarazem uregulowana w sposób

specyficzny, a zakres tej zdolności prawnej ograniczony jest do realizacji jej statutowych celów, które nie mogą być sprzeczne z celami określonymi w rozporządzeniu.

W ocenie składu Sądu Najwyższego orzekającego w niniejszej sprawie, Kasy mogą zostać zakwalifikowane jako tzw. „ułamne osoby prawne” (osoby ustawowe), o których stanowi art. 33¹ § 1 k.c., nawet jeśli przyznanie im ustawą zdolności prawnej nie jest dokonane w sposób wyraźny (bezpośredni), a tylko w drodze zastosowania w rozporządzeniu pośredniej metody opisowej. Doktryna trafnie aprobeuje także taki sposób przyznania ustawą zdolności prawnej, a więc z pominięciem posłużenia się przez ustawodawcę jednoznacznie brzmiącą formułką. Jest zatem wystarczającym, aby z całości regulacji, spełniającej wymóg uznania ją za ustawową, wynikało, że jednostka organizacyjna, niebędąca osobą prawną, może być podmiotem praw i obowiązków.

Wskazane przykładowo przepisy rozporządzenia dowodzą, że Kasom, których one dotyczą, ustawodawca przyznał zdolność prawną w określonej tymi przepisami materii. Konsekwencją kwalifikacji prawnej statusu Kas jako podmiotów, o których stanowi art. 33¹ § 1 k.c. jest konieczność odpowiedniego stosowania do nich przepisów o osobach prawnych, a więc zarówno przepisów k.p.c., a zwłaszcza jego art. 64 § 1, przesądzającego zatem pośrednio o posiadaniu przez Kasę zdolności sądowej.

Bezpośrednim jednak źródłem przesądzającym o posiadaniu przez Kasy zdolności sądowej jest art. 64 § 1¹ k.p.c., ponieważ Kasy spełniają wszystkie określone tym przepisem przesłanki, nie wyłączając przyznania im ustawą zdolności prawnej. Nie można bowiem wyobrazić sobie sytuacji w której Kasa, udzielając członkom Kasy pożyczek staje się za przyzwoleniem ustawodawcy stroną powstałego w ten sposób stosunku cywilnoprawnego, albo też zawierając z zakładem pracy umowę (§ 4 ust. 2 rozporządzenia), miałaby być pozbawiona zdolności prawnej, skoro – jak trafnie podniesiono w piśmiennictwie – istnienie więzi obligacyjnej możliwe jest tylko między podmiotami dysponującymi zdolnością prawną.

W tej sytuacji skoro Kasom ustawodawca przyznał zdolność prawną chociaż stosując w tym celu pośrednią metodę opisową, to z mocy art. 64 § 1¹ k.p.c. Kasy te mają także zdolność sądową.

W tej sytuacji zasadnie zarzucano w skardze kasacyjnej naruszenie art. 64 § 1¹ k.p.c. mające istotny wpływ na wynik sprawy, a w konsekwencji błędne uznanie przez Sąd odwoławczy, że istniała podstawa do zastosowania art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. przez Sąd pierwszej instancji.

Wobec powyższego Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji postanowienia, działając na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

aj

kc